

Лілія Літвін, к. політ. н.

*Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля,
м. Сєвєродонецьк, Україна*

ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛІСТИЧНОГО СПРЯМУВАННЯ ЯК СУБ'ЄКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Liliia Litvin , PhD in political science

Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, Sievierodonetsk, Ukraine

POLITICAL PARTIES AND ORGANIZATIONS OF NATIONALISTIC ORIENTATION AS THE SUBJECTS FOR REALIZATION OF NATIONAL INTERESTS OF MODERN UKRAINE

This article analyzes peculiarities of political parties and public organizations of nationalistic orientation as subjects for realization of national interests in Ukraine. Emphasized, that the level of implementation of national interests, national security depend in particular on the effectiveness of the nationalist parties and organizations of nationalistic orientation. However, in order to be the adequate subject for appropriate realization of national interests, functioning of nationalist movement must be institutionalized, constructive, promote democratization and sustainable development. On the basis of functioning of political parties and public organizations of nationalistic orientation recommendations were given to rationalize its activities for effective implementation of national interests.

Key words: national interests, a state, political parties, public organizations, nationalism.

Забезпечення національних інтересів є першочерговим завданням самостійної суверенної держави. Національний інтерес як сукупність життєвоважливих цінностей уособлює в собі всі аспекти розвитку суспільства. Але одними з пріоритетних національних інтересів є забезпечення єдності громадян та територіальної цілісності держави. Суб'єктами реалізації пріоритетних інтересів є не тільки держава, а й інші політичні інститути та громадянське суспільство. Особливу роль у реалізації національних інтересів у межах демократичної трансформації грають політичні партії та громадські організації, а сучасний воєнно-політичний конфлікт «окреслив» неоднозначну роль політичних партій та громадських організацій саме націоналістичного спрямування у формуванні та реалізації пріоритетних національних інтересів української держави, що й складає актуальність цього дослідження.

Метою даного дослідження є визначити специфіку політичних партій та громадських організацій націоналістичного спрямування сучасної України як суб'єктів реалізації національних інтересів держави, надати рекомендації для раціоналізації діяльності представників націоналістичного руху щодо ефективності забезпечення національних інтересів.

Теоретичне підґрунтя щодо питання національних інтересів становлять класичні праці Р. Арона, Ж. Бодена, Н. Макіавеллі, Г. Морґентау, Р. Нібура, Дж. Розенау, Н. Спайкмена. Українські дослідники – Д. Дубов, Т. Запорожець, Р. Ковалюк, В. Ліпкан та інші – розглядають сутність та роль національних інтересів в умовах трансформаційних процесів, у контексті національної безпеки, інформаційної політики, міжнародного права.

Джерельну базу щодо проблеми націоналізму та націоналістичного руху складають доробки таких вчених як Б. Андерсон, Е. Сміт, Г. Кон, Т. Снайдер та інших. Що стосується вітчизняних науковців, то проблеми націоналістичних рухів як суспільно-політичного явища розкриті в працях таких дослідників як П. Гнатенко, І. Гомза, Д. Донцов, М. Драгоманов, А. Камінський, Г. Касьянов, П. Кононенко, В. Липинський, В. Поліщук, І. Патріляк, С. Таран та інших. Учені конкретизують

концепцію націоналізму, зокрема, інтегрального націоналізму; досліджують історію розвитку, тенденції становлення, особливості націоналістичного руху та українського націоналізму.

При цьому недостатньо уваги приділено вивченню політичних партій та організацій націоналістичного спрямування саме як суб'єктів реалізації національних інтересів, його ролі в забезпеченні останніх. Ці аспекти й будуть розглянуті в роботі.

В умовах загрози національній безпеці та територіальній цілісності націоналістична ідеологія набуває актуальності. В період суспільно-політичної кризи та воєнно-політичних конфліктів ідеологія націоналізму затребувана суспільством, тому що націоналізм мобілізує потенціал нації та захищає державні інтереси. В той же час при певному використанні, схилившись до риторики війни, екстремізму та нігілізму, націоналістична ідеологія може стати деструктивним фактором у забезпеченні миру та прогресу, що саме по собі суперечить національним інтересам.

Отже, рівень забезпечення національних інтересів, національна безпека залежать, зокрема, від ефективності діяльності партій та організацій націоналістичного спрямування. Але, для того, щоб бути адекватним суб'єктом реалізації національних інтересів, функціонування націоналістичного руху має бути інституціоналізованим, конструктивним, сприяти демократизації та сталому розвитку.

Щоб визначити основні завдання політичних партій та організацій націоналістичного спрямування як суб'єктів реалізації національних інтересів, розглянемо деякі особливості функціонування цих політичних акторів. Політичні партії націоналістичного спрямування в Україні за ідеологічним критерієм можна розділити на правоцентристські, праві та ультраправі.

При детальному аналізі існуючих політичних партій на сучасній політичній арені України стає зрозумілим, що саме правих політичних партій досить небагато. З 262 існуючих політичних партій (за даними Державної реєстраційної служби на 2015 р.)¹ налічується біля десяти правого спрямування (за основними положеннями програми). Серед них: ВО «Свобода», Конгрес українських націоналістів (КУН), політична партія «Правий сектор», політична партія «Організація українських націоналістів», політична партія «Солідарність правих сил», політична партія «Права воля України», громадянська партія «ПОРА», Українська республіканська партія тощо.

Серед партій правоцентриського напрямку визначаємо: ВО «Батьківщина», політична партія «Всеукраїнський патріотичний союз», політична партія «Наша Україна», політична партія «Партія «Самопоміч», Радикальна партія Олега Ляшка та інші.

Як зазначає український дослідник В. Танцюра, більшість націонал-демократичних партій виступає за інтегрування України в європейські структури, вступ до НАТО. Проміжним варіантом у процесі інтеграції країни у загальноєвропейську систему розглядають Балто-Чорноморський союз².

Ідеалом державного, національно-територіального устрою є національна унітарна централізована держава. Вони виступають проти федеративно-земельного устрою, вільних економічних зон, існування автономії. Економічна платформа правих радикалів недостатньо розвинута, поєднує ідеї, які не є сумісними в реальній політиці – ідеї приватизації, лібералізму, державного патерналізму та економічного ізоляціонізму.

Партії правої орієнтації заявляють, що зовнішня політика України повинна переслідувати власні національні інтереси, бути спрямованою на створення сприятливого зовнішнього середовища для економічного та політичного розвитку України, забезпечувати її міжнародний авторитет та національну безпеку. Такими пріоритетами є: повномасштабна інтеграція України в європейське та світове співтовариство, міжнародні та регіональні організації; налагодження відносин з країнами «третього світу», що мають стратегічне значення для України, бо вони є постачальниками енергоносіїв та сировини, а також ринком збуту для українських товарів; розвиток співпраці з європейськими і міжнародними чинниками співробітництва та безпеки, посилення інтеграції у систему трансатлантичної і глобальної безпеки³.

На сучасному етапі активізували свою діяльність громадські організації націоналістичного спрямування, які здебільшого мають ультра-правий характер (що ще раз доводить наявність соціально-політичного пошуку розвитку і стабільності в націоналізмі в період кризи та конфліктів). Серед них: ГО Соціал-Національна Асамблея, «Патріот України», ВО «Тризуб ім. Степана Бандери», Молодіжний Націоналістичний Конгрес, ГО «Братство (Д. Корчинського)», ГО

¹ Офіційний сайт Державної реєстраційної служби України. <<http://www.drsv.gov.ua>> (2015, липень, 28).

² Танцюра, В.І. (2002). *Політична історія України*: посібник. Київ: «Академія».

³ Танцюра, В.І. (2002). *Політична історія України*: посібник. Київ: «Академія».

Національний Альянс, Молодіжна громадська організація «Сокіл», ГО РЕАКТОР (молодіжний автономний спротив), патріотична організація ЛОГО «Борець» та інші¹.

Нажаль певні українські громадські організації інтерпретують ідеологію націоналізму «по-своєму», утотожуючи її з націонал-соціалізмом, вождизмом тощо, перебувають поза правовим полем, використовуючи екстремістські заклики, що суперечить національній безпеці держави, сприяє конфліктності в суспільстві.

Наразі націоналістичний рух набув ознак інституціональності, намагається перетворитися на адекватний засіб реалізації політики, набуває поширення та популярності. Основними рисами ідеології та форм діяльності націоналістичних партій і організацій є: надмірна ідеологізація та сакралізація націоналістичного руху; популістська діяльність; надмірна орієнтація на лідера; радикальні погляди на вихід із кризи та зовнішню політику України; певний симбіоз правої та лівої ідеології; християнська філософія; збереження української мови та культури всіма можливими засобами; організаційна закритість. При цьому такі риси політичних партій та громадських організацій націоналістичного спрямування як радикалізм, популізм та недостатня комунікація з населенням, демонструють хрупкість та мінливість процесу інституціоналізації.

З іншого боку, на фоні рівня електоральної підтримки, українські націоналісти програють центристським та альтернативним політичним проектам, а також обмежені географічними рамками.

Щоб стати дійсно суб'єктом забезпечення національних інтересів держави, політичні партії та громадські організації націоналістичного спрямування, а також держава й громадянське суспільство повинні дотримуватися певної системи дій.

По-перше, діяльність політичних партій та громадських організацій націоналістичного спрямування повинна бути остаточно інституціоналізована. Інституціоналізація націоналістичного руху – це процес організаційного становлення і правової легалізації руху та визначення її місця в системі суспільно-політичних відносин. Це зумовить діяльність партій та організацій націоналістичного спрямування виключно в межах правового поля, допоможе налагодити співпрацю з іншими елементами політичної системи (зокрема, владними структурами) та комунікаційний зв'язок з населенням, артикулювати інтереси соціальних груп, забезпечить прозорість та легітимність їх діяльності та остаточно визначить роль у демократичній трансформації.

Політичні сили націоналістичного спрямування повинні модернізувати свою діяльність, репрезентувати конструктивну націоналістичну ідеологію, яка відображає прагнення ефективного державотворення, демократичної трансформації у всіх сферах суспільства зі збереженням національних інтересів держави. При цьому, всі програмні засади націоналістичних сил повинні спиратися виключно на збереження національних інтересів держави, навіть якщо це потребує певних програмно-ідеологічних змін.

По-друге, український націоналізм має бути носієм національної ідеї, ідеї створення та розвитку національної держави. Як зазначає А. Колодій, прагнення нації до самостійного державного існування є настільки розповсюдженим і незаперечним, що воно увійшло в означення самої нації: нація є тим суб'єктом історичного процесу, якому прислуговує створити самостійну державу².

За твердженням А. Колодій, національна держава, тобто власна держава певного етносу, народу, трансформує етнос в цілісний етнополітичний організм, здатний відстоювати свою гідність, і свої інтереси, і своє світобачення (національну ідею) серед інших народів. Вона надає нації нової якості, завершуючи процес її етнокультурної консолідації і започатковуючи процес національної консолідації на державній основі. Національність громадян починає визначатись не стільки етнічним походженням (яке залишається важливим у культурному відношенні), скільки державною приналежністю. Саме такий спосіб національного державотворення – на засадах громадянства, а не етнічності, вважав найбільш перспективним В. Липинський. Його намагався притримуватися і перший президент України – Л. Кравчук. Така національна держава дотримуватиметься принципу національного інтересу та національних пріоритетів у державному, а не етнічному значенні – як це властиво сучасним розвиненим демократичним державам³.

¹ Офіційний сайт Державної реєстраційної служби України. <<http://www.drsv.gov.ua>> (2015, липень, 28).

² Колодій, А. (2008). *Національний вимір суспільного буття*. Львів: Астролябія, 25–71.

³ Колодій, А. (2008). *Національний вимір суспільного буття*. Львів: Астролябія, 25–71.

По-третє, політичні сили націоналістичного спрямування мають захищати інтереси України в сфері культури в політико-правовій площині, коректно та ненав'язливо, а також проводити роз'яснювальну роботу. Через націоналістичну ідеологію слід стимулювати мобілізацію культурно-творчого потенціалу здібних українців, надавати їм моральну, організаційну та матеріальну підтримку.

Одним із складних питань у сучасному соціально-політичному просторі є співвідношення регіонального сепаратизму та націоналізму. Боротьба із регіональним сепаратизмом мирними засобами є першочерговим завданням українського націоналізму. На думку іспанського філософа Х. Ортеги-і-Гассета, регіональний сепаратизм посилюється в період відсутності національної ідеї – проекту спільного майбутнього. Український націоналізм має сформулювати і практично втілювати зовнішньонаціональну і внутрішньонаціональну мету, створюючи тим «національну гравітацію», яка долатиме сепаратистські настрої в регіонах¹.

По-п'яте, націоналістичним організаціям не вдаватися до ультраправих, екстремістських дій, шовінізму, що дискредитують ідеологію й рух націоналізму, проводити правоцентристську політику, діяти виключно в правовому полі. Іншою умовою діяльності націоналістичних сил можна назвати необхідність об'єднуватися в блоки, співпрацювати.

Внутрішньопартійне функціонування політичних партій і громадських організацій повинне базуватися на демократичних засадах, мобільності, виборності, прозорому розподіленні фінансових ресурсів, ефективній реалізації кадрового потенціалу. Тоді політичні сили націоналістичного спрямування будуть впроваджувати демократичні принципи й в суспільстві, сприяти демократичній трансформації та збереженню національних інтересів.

Політичним силам націоналістичного спрямування необхідно налагодити комунікаційні канали з населенням та правлячою елітою на засадах соціального діалогу, а також орієнтуватися на інтереси середнього класу. Трансформація діяльності політичних сил націоналістичного спрямування не повинна відриватися від світових тенденцій політичного процесу, адекватно реагувати на процеси глобалізації та інформатизації.

Однією з основних умов функціонування політичних партій і громадських організацій націоналістичного спрямування – націоналізм має десакралізуватися, відійти від спроб підвести політичну націоналістичну ідеологію під релігійну складову (це архаїка часів Середньовіччя). Так, націоналістичний рух має бути політично відповідальним та мати політичну волю.

Адекватним засобом збереження та реалізації національних інтересів України, націоналістичні партії та організації мають бачити формування «нації-держави» або «держави-нації», впроваджувати принцип національного самовизначення.

Американський політолог А. Степан метою політики у «нації-державі» називає утвердження єдиної, потужної ідентичності спільноти як членів нації та громадян держави. Для цього держава проводить гомогенізуючу асиміляторську політику в галузі освіти, культури та мови. Приклади подібної моделі – політичні системи Португалії, Франції, Швеції, Японії. Така політика полегшується в тому випадку, якщо в державі в якості культурної спільноти з політичним представництвом мобілізована лише одна група, яка вважає себе єдиною нацією у державі.

Модель «держава-нація» утвердилася в Індії, Бельгії, Канаді та Іспанії. У згаданих країнах вирішили визнати більш ніж одну культурну, навіть національну, ідентичність та надати їм державну підтримку. В межах однієї держави формувалися численні взаємодоповнюючі ідентичності. Для цього створювалися асиметричні федерації, запроваджувалися практики консенсусної демократії, допускалася більш, ніж одна державна мова².

На думку українських учених В. Бортнікова та Ю. Пивоварова, перспективними (тобто такими, що здатні забезпечити сталий поступ і не містять у собі нездоланні внутрішні протиріччя) можуть бути як перша, так і друга моделі, однак за певних умов. Толерантна модель «нація-держава» мусить виключати агресивні намагання прискореного запровадження української мови в іншомовному середовищі. Культурно-асиміляторська політика має ґрунтуватися не на державному примусі, а на чинниках соціально-економічного стимулювання. «Держави-нація» матиме перспективу у разі, якщо буде віднайдено оптимальну модель співіснування (оптимального

¹ Сайт науково-ідеологічного центру імені Дмитра Донцова. <<http://www.dontsov-nic.org.ua>> (2015, липень, 28).

² Stepan, A. (2005). Ukraine: Improbable democratic «nation-state» but possible democratic «state-nation»? *Post-Soviet affairs*, 4, 279–308.

застосування на всіх рівнях) державної та регіональних мов, а також мов національних меншин, насамперед української та російської¹. Схиляємось до того, що наразі задля вирішення воєнно-політичного конфлікту необхідна модель розвитку «нація-держава», а надалі можливе впровадження моделі «держава-нація».

Для моделі «нація-держава» характернішою є президентська, а для «держави-нації» – парламентська республіка. На думку В. Бортнікова та Ю. Пивоварова, незалежно від того, яка модель буде реалізовуватися в Україні – «нація-держава» чи «держава-нація» – гарантом стабільності на сучасному етапі може стати лише президентська республіка. На нашу думку, це питання потребує більш детального аналізу та може стати перспективою подальшого дослідження.

Отже, політичні сили націоналістичного спрямування повинні модернізувати свою діяльність, репрезентувати конструктивну націоналістичну ідеологію, яка відображає прагнення ефективного державотворення, демократичної трансформації у всіх сферах суспільства. Збільшення позитивних чинників впливу, консолідація нації, створення дійсно національних інститутів, вихід з кризи без воєнних конфліктів, адекватне реагування на сепаратистські тенденції, обрання стратегічної й тактичної моделі розвитку «нації-держави» або «держави-нації» – базові завдання сучасних політичних партій та громадських організацій націоналістичного спрямування як суб'єктів реалізації національних інтересів України. Перспективами подальших досліджень є визначення ролі інших державно-політичних акторів у забезпеченні національних інтересів України.

References

1. Bortnikov, V., Py'vovarov, Yu. (2009). Problemy` stanovlennya nacional`noyi derzhavy` v umovax perexodu do demokratiyi. *Osvita regionu. Politologiya. Psy`xologiya. Komunikaciyi*, 3, 61–67.
2. Kas`yanov, G. V. (1999). *Teopii nacii ta nacionalizmu*. Ky`yiv: Ly`bid`.
3. Kolodij, A. (2008). *Nacional`ny`j vy`mir suspil`nogo buttya*. L`viv: Astrolyabiya, 25–71.
4. Kucz', O. M., Madin, M. P. (2009). *Etnonacional`na svidomist` u derzhavotvorchy`x procesax*. Xarkiv: PPV «Novoe slovo».
5. *Oficijny`j sayt Derzhavnoyi reyestracijnoyi sluzhby` Ukrainy`*. <<http://www.drsv.gov.ua>> (2015, ly`pen`, 28).
6. *Sajt naukovo-ideologichnogo centru imeni Dmy`tra Donczova*. <<http://www.dontsov-nic.org.ua>> (2015, ly`pen`, 28).
7. Soshnikov, A. O. (2012). Suchasni ukrajins`ki ul`tra-nacionalisty`chni ugrupuvannya (regional`ni osobly`vosti). *Visny`k Xarkivs`kogo nacional`nogo pedagogichnogo universy`tetu imeni G. S. Skovorody`*. *Filosofiya*, 37, 25–33.
8. Stepan, A. (2005). Ukraine: Improbable democratic «nation-state» but possible democratic «state-nation»? *Post-Soviet affairs*, 4, 279–308.
9. Tancyura, V. I. (2002). *Polity`chna istoriya Ukrainy`*: posibny`k. Ky`yiv: «Akademiya».

¹ Бортніков, В., Пивоваров, Ю. (2009). Проблеми становлення національної держави в умовах переходу до демократії. *Освіта регіону. Політологія. Психологія. Комунікації*, 3, 61–67.